

1.

Російська влада — це таборова дисципліна, підкорена державному ладові, це стан облоги, який став нормальним станом суспільства...

...Якщо злочинців не вистачає, їх створюють. Жертви свавілля могил не мають. Діти каторжників самі каторжники. Вся Росія — та ж в'язниця і тим страшніша, що вона велика і що так важко досягти і перейти її межі.

Астольф де Кюстін «Росія у 1839 році»

Цього ранку ми дуже довго стояли вишикуваними на плацу, принижено знявши шапки. Відкашлювалися, тягнули носами, сутулились, увібгавши голови у коміри, стиха тупцювали, щоб якось розігріти задубілі ноги. Дув холодний березневий вітер. На вітрі швидко набрякали, висихали губи і сльозились очі. Пальці до болю промерзали у благоденських зеківських рукавицях. Говорити — заборонено. Рухатися — заборонено. За порушення — бур*. У цій зоні — це найгірше, що може трапитися з в'язнем. Бур — це нижній рівень пекла, з якого поверталися живі скелети. У такі хвилини намагаєшся абстрагуватись і не звертати уваги на довколишнє. Однаково, крім сіро-зелених стін бараків, парканів, вертухаїв на вишках і дерев'яного помосту-трибуни з прапорами та портретами вождів, нічого більше не побачиш. Тому намагаєшся «відключитись» від реалій, заплющити очі й думати про щось далеке звідси, що якнайдалі від

* Бур — барак усиленого режима (рос.).

клятого Сибіру, де за багато сотень років уже поклали кості мільйони наших дідів-прадідів...

Але це не просто. Реальність тримає тебе чи то окриками конвоїрів, чи карканням ворон, які збиралися чорною хмарою зриватися зі своїх нічних сховків і проводили ранкову перекличку. Чи то заповзятою брехнею собак «на посьолку» за стінами табору. І ти щоразу наче прокидаєшся від цих різких звуків. І потім знову хоч на хвилю пробуєш пірнути у власні нетривкі фрагментарні марення. Якби зараз запитати кожного із бранців, про що саме ці фантазії, вони були б до болю схожими: про дім, тепло, сонце, батьків, дітей і Україну.

Нарешті зі штабу вивалив начальник колонії особливого режиму № 113 ДООП*. Свиноподібний майор Пригунцов з дівочими рум'яненськими щічками і бабоподібною фігурою. На жаргоні він — «хазяїн». По-нашому — «Хазяйка», або «Бабець»**. За ним — посіпаки у теплих бушлатах, сірих вушанках, розігріті після офіцерського сніданку. Від них відгонило смаженою дешевою ковбасою і яечнею на салі. Свіжим хлібом та розчинною кавою. Ці запахи ми відчували, наче гончаки, і несвідомо тягнули їх носами, ще більше подразнюючи вічно порожні шлунки. Усе це шапіто розвальцем та притупуванням вибралося на дерев'яну трибуну і зайняло місця відповідно до ранжиру.

Затим на мізансцену потягнулася, неохоче відбиваючи стройовий крок, табірна обслуга: вертухаї, чергові, розводящі... по-нашому «чорти». Ми ожили, стиха заворушилися, готуючись до фінального дійства. За ними цікаво було спостерігати. Попереду примушено хвацько крокувала принижена частина цього наброду,

* Департамент охрани общественного порядка МВД РФ (рос.).

** Бабець — пристаркуватий гомосексуаліст із жінкоподібним типом фігури (жарг.).

здебільшого — зачмирені кацапчуки, мордвини та інша багатонаціональна невизначена чума під загальною назвою «руськіє». Вічні днювальні, «шнірі»*, чорнороби. Слідом — «щурята»: нацмени-вертухаї з Туви, Башкирії, Бурятії та ще якоїсь хріні. У розшитій аксельбантами і галунами формі, розцяцькованій низкою веселкових дешевих медальок та значків на впалих грудях... Вони були на вищому щаблі солдатської ієрархії. Крокували знехотя. Еліта. Содоміцький гарем Бабца. Косоокі почувалися господарями становища, бо, вилізши зі свого гівна, в якому існували роками до служби, раптом отримали владу. Над «рускімі», ну, і трішки над нами. Хай навіть за це доводилося платити Хазяйці п'ятою «шоколадною» точкою і своїми поганими пельками. Щурят ми ще називали «смоктунцями».

Але реальними господарями цього всього шумовиння були не вони. Насправді тут усім заправляв «Кавказ». Ми їх називали «лаврухи». Кухня, склади, весь «контрабас»** та гроші проходили через них. Їх було небагато. Але вони міцно тримали все у своїх руках. І не опускалися до того, щоб носити форму, а тим більше ходити строем з цим набродом. Лаврухи і жили чистіше, ніж їхні «колеги по службі», й поводитися, ну, майже достойно, принаймні щодо нас. Із Казбеком, їхнім лідером, можна було домовитися про все, лиш би гроші. І це був той чувак, який твердо дотримувався слова.

Парадоксально, але всі кацапські «традиційні» в'язничні правила, встановлені ще за царів, діяли досі, та у нашому випадку за ними жили сама табірна охорона й обслуга. Зі своїми аристократами та ізгоями, порядками і законами. Щоправда, був нюанс: «титульний»

* *Шнірі* — прибиральники, низька в'язнична каста (*жарг.*).

** *Контрабас* — контрабандний товар: продукти, мобільні телефони, цигарки, спиртне тощо (*жарг.*).

російський народ займав тут титульні місця біля параш і під нарами. Якщо переходити на в'язничні поняття, то «півні»* з-під Бабця «опускали» і «чмирили» «титульних» до рівня в'язничних «опущених»**. Це була відверта перверзія, психологічна заміна. А для нас — певна сатисфакція, мед на рани.

Був час, коли в «нашу» зону завели блатних, щоб вони допомогли адміністрації тримати нас на жорсткому повідку. Але блатні швидко або ставали слухняними «зека» і стояли у черзі, щоб насолодитися миттям параш (тобто наближалися до рівня «опущених»). Або ж просто обнулялися, безслідно зникали в лісових нетрях. Кінці — або у воду: в сибірських ріках, у заводях на свою здобич постійно чатували таймені, міні, соми, що можуть швиденько змолотити людську істоту до кісточок. Або на лісове аутодафе. І на випалених лісових ділянках часто можна було натрапити на фрагменти обгорілих, невизначених сірих кістяків. Тому цей експеримент адміністрація швидко завершила. Українських полонених почали утримувати окремо, згідно з усіма міжнародними конвенціями. Ну, майже з усіма... З величезною натяжкою.

Загалом ми, бранці, на фоні чортів, щурят і навіть лаврух мали вигляд набагато пристойніший. Нам гонор не дозволяв опускатися до їхнього рівня. Скажу відверто: ми й у бараках жили охайніше, ніж вони у казармах. Та й Хазяйка, хоч алкан і содоміт, кінченим ідіотом не був. До нас він ставився подеколи краще, ніж до своїх воювак. Ми давали йому заробити копійчину на життя і на дрібні задоволення. Навіть на дуже не дрібні. Тому й не пухли з голоду, мали такий-сякий зв'язок із волею. А для бранця — це зовсім не мало.

* Півні — найнижча в'язнична каста, пасивні гомосексуалісти (жарг.).

** Опущені — примусово переведені в розряд «півнів» засуджені (жарг.).

Але зараз Бабець чи то невдало похмелився, чи що... Тому, коли закінчилися всі ці ранкові марширування, шикування та рапорти, почав свій спіч з добірного матючиння, обзиваючи нас «отродьем» і націоналістичною «швалью». Сказав, що коли б його воля, то всіх би нас розстріляв, але «великий чоловік», «батько народів» дає нам шанс стати людьми... «Потішив» нас новиною, що у зв'язку з відсутністю України «як суб'єкта міжнародного права» ми стаємо автоматично громадянами ерефії — фсєвелікай расії. Ми стишено невдоволено загули. Завершив він так, на видиху:

— Кароче, полосатіки... уроди... Вам пришла амністія...

Що?!

Що???

Ще раз... ЩО???

Вибух у мізках! Це — Воля! Ми стрепенулися, хотілось один одного обняти, кричати від радості, танцювати... Але ні. Ми ще «зека». Нам цього не можна. Ми ще «зеки особливого режиму», нехай навіть... згідно з усіма міжнародними... й у такі хвилини для наших наглядців «свята справа» — зіпсувати нам радість та покарати додатковими нарядами, буром і наднормовими годинами роботи. Як варіант: «спортивним святом» замість вихідного — ідіотським перетягуванням канатів та кросом довкола плацу. Ми стійко завмерли на місці, затамувавши подихи.

— Маларосія, — продовжив він вибірково зачитувати, — уміратворена. Наваросія і Крим — занялі дастойніє места в сем'є народаф фсєвелікай расії!..

У сум'ятті почуттів ми слухали цю беліберду, бо знали, що насправді відбувається в Україні, незважаючи на обмежений доступ до інформації і постійні телевізійні шоу, котрі нас примушували дивитися в бараці. Та ще — найтупіші розважальні програми уперемішку з шансоном рівня кретинів. Україна насправді все ще боролася. Так,

величезний шматок окупувала ерефія (ввр^{*}). Але ми були переконані, що це — ще не кінець. Уже пів року, як триває «всеосяжне» перемир'я... Хоча насправді бойові дії не припиняються. Тому зовсім не зрозуміло, чому нас вирішили амністувати.

Бабець, схоже, усвідомивши, що його затишна бізнес-імперія руйнується, з розпачем відкинув аркушик із текстом амністії. Папірець весело закружляв по закутках плацу, підхоплений вітром. Ми стежили за ним із душами, перехопленими радістю, та з надією на вільне життя. Хай навіть із собачим паспортом. Хай навіть в окуповані частини України. Але це не проблема — як би вони не крутили, не вертіли, ми мали надійні електронні документи. Із багатьма рівнями захисту, котрі під час повномасштабного вторгнення у 2020 році підготувало Мінцифри й удосконалило для тих, хто опинився в окупації або в полоні. Ці документи визнавали у більшості країн світу. Лиш був би мобільний телефон. Тому ми не зважали на вереск Хазяйки:

— Суки! Пазорніки! Мені соромно, що ми стали з вами громадянами однієї великої країни! Дякуйте нашому вождеві й моліться за нього, бо він... Добрейшей души челавее-е-ек! Предателі! Отщепенци! Була б моя воля, я б вас гноїв до кінця вашого непотрібного дешевого життя!..

Ну, таке... Потім був парад на честь «річниці». Спочатку продибали, мов обісрані, наші вертухаї, а за ними змушені були пройти й ми. Зазвичай після таких от шиквань ми ліниво плелися до бараків або в промку. Аж раптом... Наш Майорчик, стиха, крізь зуби: «Шикуйсь! Бійці! Струнко! Кроком руш!».

* росія перебувала у стані перейменування власної назви. Детальніше це буде описано дещо далі (авт.).

І щось перемкнулося. Зеки вмить підтягнулись і-і-і-і... Задубіли на холоді ноги до болю вдарили першими кроками по мерзлому бетону й чітко, мов на параді, відбиваючи поступ, рушили. Це перші кроки до волі. Після року пекла... Хазяйка, здалося, відкинувся назад, під портрети плюгавих «вождів» і з тваринною ненавистю зиркнув на нас... Потім опанував себе, прошипів щось під носа, кивком пальця підкликав одного з наших. Кацапи називали таких «козлами» (тобто це ті, хто співпрацює або на «контакті» з адміністрацією). Але ми вирішили не влізати в їхні «поняття». Між нами він був «посередник». Бабець просичав йому на вухо:

— Поясни своїм хахлам: будете йти трьома етапами. Перший — п'ятсот доларів, другий — чотириста, третій... ну, ти пойняв мою логіку. Як ні, то згную в бурі й нарядями заїбу до смерті на лісоповалі. Викличеш до мене ваших бугрів*... пардон, ви ж тут без понять... наших. Словом, після сніданку вашого головного — до мене. Я йому все розтолкую.

Гроші у нас були. Нам вдавалось їх отримувати різними шляхами — у тому числі й заробляли. На що ми витрачали гроші? На власний комфорт, можливість жити, залишатися Людьми. Не на жеровисько. Іноді краще обійтися сухим хлібом, аніж утратити людську подобу. В нас була доглянута, затишна казарма, чисті лазня і пральня. Ми були організовані й хитрі. Зрадники, які траплялися, пробували працювати на «адміністрацію», або повторювали долю блатних, або ж насправді працювали на нас. Тому ми змогли вижити.

...Сьогодні нас повернули в бараки, оскільки у кацапів було свято — вихідний день. Вони називали це «день вассаєдіненія». За парканом було чути ранкове ревище місцевих з «посьолка». Схоже, тутешня влада їх

* Бугор — призначений в'язничним начальством «бригадир» в колонії тощо.

привітала і налила на честь «свята» бормотухи. Тепер вони співали під гармошку патріотичних пісень, волали «я рускій», «катюшу», потім перейшли на «блатні»: «вора любила, с ворами хаділа», «гоп-стоп, ми падашлі із-за угла» та іншу ересь. Танцювали з гиканням і баб'ячим вищанням. Невдовзі це переросте у п'яні бійки, розбори та поножовщину з істеричними вересками місцевих молодух і надривним риданням їхніх дебілкуватих виплодків.

Нічого нового й оригінального. Все, як і сотні років тому. ХХІ століття. А тут ті ж столітні інтер'єри в посьольку і таборі, ті ж розваги, тільки у них нове свято — «первая гадавщина», «день вассасєдінєнія». Ще один привід залити пельку водярою, набити морди одне одному, а потім — і своїм бабам, дітям, а заодно й відгамселити собак, які розгавкались, очманілі від безумства двоногих істот. Вечір закінчиться їхнім скавулінням і несподіваним утихомиренням усього пасьолька під «падмасковниє вечера-а-а-а»...

Ми ж у бараці заварили міцного чаю, щоб зігрітись, і провели свою нараду. Їхнє свято було днем нашої трагедії... А поки треба було думати про інше: підбити спільні кошти, добути їх, якщо не вистачатиме для всіх, і поміркувати, як нам прожити й головне — вижити до виходу на волю. А також, як кожному дістатися додому. Добре знаючи «наше» начальство, ми розуміли, що могли сподіватися тільки на себе.

Андрій Васильович, «Майорчик», повернувшись од Бабца, сів у голові столу й поклав перед собою якісь папери. Хлопці, котрі грілися, голосно присьорбуючи гарячий чай, розсунулися, щоби створити йому комфортний простір. Майор побіжно переглянув списані аркушики, заклопотано надуваючи щоки, глянув на мене і запитав:

— А який зараз місяць? Щось живу, ніби поза часом.

— Схоже... гівнень... П'ятнадцяте гівня, — уточнив я, подумав і додав, пригадавши, як ми пережили минулу

нескінчену зиму: — А перед тим були сракень, дупень, жопень, а ще раніше — блювотень, — бовкнув.

— Риготень пропустив, — зауважив Майорчик майже серйозно, сприйнявши мою гру в слова. — Сподіваюся, наступних пів року будуть із приємнішими місяцями... Хоча б з їхніми назвами...

Ще раз перебрав папірці зі списками та помітками і сказав:

— Нам треба багато чого вирішити, братики, — обвів бранців, які враз підсунулися до нього, витягуючи шиї, щоби краще дослухатися до слів командира... — Свобода — справа не проста, як з'ясувалося...

Отже, я мав іти з третьою партією. Не тому, що не мав грошей чи економив — воля коштує набагато більше. Кожний день, кожна хвилина, кожна мить. Ми домовилися, що у першій партії підуть хворі, багатодітні, старші; наступними — ті, хто найдовше у полоні. Останніми — офіцери, сержанти, молоді, волонтери. Вони мали залишатися під нашим наглядом.

Кацапи найбільше ненавиділи саме волонтерів, котрі з 2014 року допомагали ЗСУ, навіть якщо вони займалися порятунком тварин чи евакуацією цивільних із зони бойових дій. Вважали, що саме через них не змогли швидко захопити Україну і зазнали великих втрат. А ще серед «особливо небезпечних злочинців» були й шістнадцятилітні. Їх хапали на вулицях українських міст за косі погляди на окупантів, за «неправильний» одяг, за мову і пакували колонами в Сибір. Без суду. Через так звані «сортувальні депо» при «військових комендатурах». Все було спрощено до мінімалізму. І хто добирався сюди живцем, не був розстріляний або проданий дорогою в рабство, міг вважати себе щасливцем.

Не знаю, як в інших таборах, чутки доходили різні, але ми завжди вирішували усе спільно, громадою. І це врятувало нас і дало більшості можливість вижити.

У цих ненависних сибірських нетрищах...

А поки кацапи в «посьолку» заливали пельки водярою
і ревіли свій «шансон», ми співали стиха інших пісень...

*Сніги, сніги... Червоне, чорне, біле...
Сибірських рік закуті береги...
Сніги, сніги мене заговорили
Усе життя спокутують борги.*

*Скулили пси, і кулі голосили,
Якщо є диво — це одне із див:
Не знаю, де набралась вовча сила,
Не відаю, як тільки я дожив...*

*Не плакав, не боявся, не жалівся
Від тих часів студеної пори.
Старий я, щоб іти тепер в криївки,
Та знову розпинають прапори...*

★ ★ ★

Через місяць нарешті настала пора і нам покидати табір з третьою партією. На прощання в канцелярії мені видали «собачий паспорт» у формі сірого аркуша паперу з моїм фото і з написом, що я маю з'явитися в «депо натуралізації при комендатурі» за місцем проживання для отримання постійних документів громадянина «ввр». Я розписався в десятку grosbuxів. Де було вказано, що мені видали купу одягу, «кальсьони летніє, прастіє», «нательную рубашку летнюю», продовольство в дорогу, проїзні квитки, а також гроші в сумі 118 000 рублєй. Цього всього, звісно, я не отримав. Зате капітан-діловод Шархімуллін побажав мені здохнути дорогою. «Пшов вон», — почув я напутні слова, і це були найщасливіші слова, котрі звучали для мене за весь минулий рік.

ЗМІСТ

1.....	4
2.....	34
3.....	61
4.....	90
5.....	138
6.....	173
7.....	198
8.....	207
9.....	235